

เศรษฐศาสตร์การเมืองของการอนุรักษ์ป่าไม้ :
กรณีศึกษาป่าดงใหญ่ จังหวัดบุรีรัมย์

นางสาวปราณี ชติยศ

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาเศรษฐศาสตรมหาบัณฑิต

ภาควิชาเศรษฐศาสตร์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. 2538

ISBN 974-632-021-1

ลิขสิทธิ์ของบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

I16660456

THE POLITICAL ECONOMY OF FOREST CONSERVATION :
A CASE STUDY OF DONG-YAI FOREST BURI RUM PROVINCE

Miss Pranee Khattiyoes

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Economics

Department of Economics

Graduate School

Chulalongkorn University

1995

ISBN 974-632-021-1

หัวข้อวิทยานิพนธ์ เศรษฐศาสตร์การเมืองของการอนุรักษ์ป่าไม้ : กรณีศึกษาป่าดงใหญ่
จังหวัดบุรีรัมย์

(THE POLITICAL ECONOMY OF FOREST CONSERVATION :
A CASE STUDY OF DONG-YAI FOREST, BURI RUM PROVINCE.)

โดย นางสาวปราณี ชิตยศ

ภาควิชา เศรษฐศาสตร์

อาจารย์ที่ปรึกษา อาจารย์ ดร.ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์

บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัยนี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต

..... คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.ลันตี อุงสุวรรณ)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา)

..... อาจารย์ที่ปรึกษา
(อาจารย์ ดร.ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์)

..... กรรมการ
(รองศาสตราจารย์ ดร.กนกศักดิ์ แก้วเทพ)

..... กรรมการ
(อาจารย์ ดร.คุณหญิงสุธาวัลย์ เสถียรไทย)

พิมพ์ต้นฉบับบทคัดย่อวิทยานิพนธ์ภายในกรอบสี่เหลี่ยมนี้เพียงแผ่นเดียว

ปราณี ขัตติยศ : เศรษฐศาสตร์การเมืองของการอนุรักษ์ป่าไม้ กรณีศึกษาป่าดงใหญ่
จังหวัดบุรีรัมย์ (THE POLITICAL ECONOMY OF FOREST CONSERVATION :
A CASE STUDY OF DONG-YAI FOREST, BURIRUM PROVINCE.)

อ.ที่ปรึกษา : อ.ดร.ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์, 252 หน้า. ISBN 974-632-021-1

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ผู้ศึกษาต้องการนำเสนอการวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ของประเทศ โดยใช้กรอบแนวคิดเศรษฐศาสตร์สีเขียวและแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน บนพื้นฐานวิถีชีวิตของชาวบ้าน เพื่อวิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวเพื่อการจัดการทรัพยากรท้องถิ่น ตลอดจนแสวงหาแนวนโยบายและการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรท้องถิ่นอย่างยั่งยืนต่อไป

การศึกษานี้เป็นกรณีศึกษาป่าดงใหญ่ อำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์ การนำเสนอแบ่งออกเป็น 5 บทด้วยกันคือ บทที่ 1 เป็นการนำเสนอที่มาของป่าดงใหญ่ซึ่งเป็นกรณีศึกษาที่เกิดจากนโยบายทางโครงสร้างเศรษฐกิจ สังคม การเมืองและวัฒนธรรม ตลอดจนวิถีปฏิบัติของรัฐส่วนกลางและการเคลื่อนไหวของชุมชน ซึ่งได้สะท้อนให้เห็นปัญหาการจัดการทรัพยากรที่ขาดการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชาวบ้านในท้องถิ่น และขาดการนำวัฒนธรรมชุมชนอันเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นช่วยในการจัดการทรัพยากรป่าไม้ บทที่ 2 การนำเสนอแนวคิด และ แนวคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์สีเขียวและวัฒนธรรมชุมชนโดยเน้นการมีส่วนร่วมในจิตสำนึก โลกทัศน์ ต่อทรัพยากรธรรมชาติและการนำเสนองานวิจัยที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชนต่อทรัพยากรป่าไม้ บทที่ 3 การวิเคราะห์นโยบายการอนุรักษ์ป่าไม้ที่ผ่านมาและนโยบายรัฐส่วนกลางสู่พื้นที่ป่าดงใหญ่ โดยมุ่งแสวงหาคำตอบของนโยบายที่ขาดการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรของชุมชน บทที่ 4 บทวิเคราะห์ความเป็นมาของการเคลื่อนไหวเพื่อการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ ซึ่งเป็นกระบวนการศึกษาที่นำแนวคิดในบทที่ 2 และ นโยบายในบทที่ 3 มาอธิบายและวิเคราะห์การเคลื่อนไหวเพื่อมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าดงใหญ่ของชาวบ้าน บทที่ 5 บทสรุปเป็นการนำเสนอสิ่งที่ได้มาจากกรณีศึกษาที่พบจากกระบวนการศึกษา ชี้แจงข้อจำกัด และ ข้อเสนอแนะทางนโยบายกรณีการจัดการทรัพยากรป่าไม้เพื่อการมีส่วนร่วมของชาวบ้านอย่างยั่งยืนสำหรับเป็นแนวทางของประเทศต่อไป

ผลการศึกษาพบว่า ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติของชาวบ้านจะยั่งยืนได้นั้นต้องอยู่บนพื้นฐานของวัฒนธรรมอันเป็นวิถีชีวิตชาวบ้าน และ ชาวบ้านต้องได้รับการยอมรับจากทางราชการด้วยการกระจายอำนาจการจัดการทรัพยากรให้แก่ชาวบ้านโดยออกกฎหมายรองรับและได้รับการสนับสนุนด้านวิชาการ งบประมาณ การยอมรับภูมิปัญญาชาวบ้าน ตลอดจนการประสานกับองค์กรภายนอกชุมชน

ภาควิชา เศรษฐศาสตร์
สาขาวิชา เศรษฐศาสตร์
ปีการศึกษา 2538

ลายมือชื่อนิสิต *Pranee Kattiyas*
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา *Mr. P. Piamsanant*
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม

C460156 : MAJOR ECONOMICS
KEY WORD:

FOREST CONSERVATION

PRANEE KHATTIYOES : THE POLITICAL ECONOMY OF FOREST CONSERVATION :
A CASE STUDY OF DONG - YAI FOREST, BURIRUM PROVINCE.

THESIS ADVISOR : PREECHA PIAMPHONGSANT, Ph.D. 252 pp. ISBN 974-632-021-1

The main purpose of this study is to analyse community participation in forest conservation through the green economics approach and the cultural approach towards sustainable development. The Dong - Yai Forest of Pakum District, Burirum Province had been selected as a case study.

The thesis composes of 5 chapters. Chapter 1 is an introduction to the study area which includes aspects of socio - politico and economic structure as well as cultural. It also emphasizes the relationship between the governmental action and the grassroot movement which reflect the lack of community participation and local knowledge in natural resource management. Chapter 2 presents the framework of analysis, i.e. theory of green economics and the cultural approach for natural resource management. Review of related research works on community participation in forest conservation is also included here. Chapter 3 is an analysis of conservation policy in the past especially the government policy towards Dong-Yai Forest. Chapter 4 presents an analysis of the development of the grassroot movement to protect Dong-Yai Forest from the standpoint of the villagers. While Chapter 5 is the summary of findings, limitations of the study, and policy recommendations for community participation in forest conservation.

The study concludes that sustainable development towards forest conservation must consider aspects of culture of local people, transfer of power to villagers through legal procedure with some technical and financial support as well as cooperation with external organizations.

ภาควิชา..... Economics
สาขาวิชา..... Economics
ปีการศึกษา..... 1995

ลายมือชื่อนิสิต..... *Hof Vw*
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษา..... *U1102aw -*
ลายมือชื่ออาจารย์ที่ปรึกษาร่วม..... -

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลงได้ด้วยความกรุณาเป็นอย่างดียิ่งและคำแนะนำอันทรงคุณค่าจาก รศ.ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา อ.ดร.ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ รศ.ดร. กนกศักดิ์ แก้วเทพ และ อ.ดร.คุณหญิงสุธาวลัย เสถียรไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง อ.ดร.ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์และ รศ.ดร. กนกศักดิ์ แก้วเทพ ที่ได้สละเวลาในการให้ความรู้คำแนะนำแก่ผู้วิจัยตั้งแต่การกำหนดปัญหาการวิจัย ตลอดจนการตรวจทานแก้ไขทุกขั้นตอนของการทำวิจัยอย่างใกล้ชิด ซึ่งผู้วิจัยขอขอบพระคุณอาจารย์ทั้ง 4 ท่านเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

ขอกราบขอบพระคุณอาจารย์พักตร์วิมล เพ็ชรล้ำเลิศ ที่ให้ความรู้จุดประกายด้านการศึกษาสิ่งแวดล้อมแก่ผู้วิจัยและสนับสนุนการทำวิทยานิพนธ์ในครั้งนี้ ขอกราบขอบพระคุณ ผศ.ดร. สมชาย รัตนโกมุท ผศ.ดร. ฌรงค์ เพชรประเสริฐ รศ.ดร. ประยงค์ เนตรยารักษ์ คุณวรรณณี พฤติถาวร คุณจันทรา ทองคำเภา คุณอรุบล โชติพงศ์ คุณมังกร เต็งประวัติ ที่กรุณาให้คำแนะนำในการปรึกษาและเอื้อเพื่อเอกสารตลอดในการทำวิจัย

ขอขอบพระคุณหลวงพ่อบุระจักษ์ คุณตจจิตโต คุณสุชาติ ชอบพิมาย และ ชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงที่มีส่วนร่วมในการให้ข้อมูลและอำนวยความสะดวกในการสำรวจวิจัยภาคสนาม และครอบครัวนางสาวมาลี อินกอกที่เอื้อเพื่อที่พักอาศัยแก่ผู้วิจัย ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่มูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพันธุ์พืชแห่งประเทศไทยในพระบรมราชินูปถัมภ์ มูลนิธิฟื้นฟูชีวิตและธรรมชาติอาศรมวงศ์สนิท โครงการศาสนาเพื่อการศึกษาและพัฒนา(ศ.ศ.พ.) สมัชชาเกษตรกรรายย่อย จ. นครราชสีมา และบุรีรัมย์ เจ้าหน้าที่กรมป่าไม้และหน่วยราชการในพื้นที่ที่อนุเคราะห์ข้อมูล และขอขอบคุณเจ้าของเอกสารที่อ้างอิงในวิทยานิพนธ์และทุกท่านที่มีส่วนช่วยในงานวิจัยนี้

ขอขอบพระคุณผู้ให้กำลังใจแก่ผู้วิจัยตลอดมา คือ ครอบครัวขัติยศ ครอบครัวศรีสุทธะ และครอบครัวยอดกมลศาสตร์ ตลอดจนเพื่อร่วมอุดมการณ์ คุณจตุรงค์ บุญรัตนสุนทร คุณศิริพร ยอดกมลศาสตร์ คุณชื่นจิตต์ สรมนาพงศ์ คุณสุพร พิรมธุกร และทุกท่านที่มีส่วนส่งเสริมผู้วิจัย

คุณประโยชน์อันเกิดจากงานวิจัยฉบับนี้ผู้วิจัยขออุทิศให้ คุณพ่อสม และ คุณแม่จันทร์แก้ว ขัติยศ ผู้ให้ชีวิตแก่ผู้วิจัย และชาวบ้านที่เสียโอกาสในการได้อาศัยในสิ่งแวดล้อมที่ดีมีคุณภาพ

นางสาวปราณี ขัติยศ

8 สิงหาคม 2538

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	จ
กิตติกรรมประกาศ	ฉ
สารบัญ	ช
สารบัญตาราง	ฅ
สารบัญแผนที่	ญ
สารบัญแผนภูมิ	ฎ
บทที่	
1 บทนำ	
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหา	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	17
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	17
1.4 สมมุติฐานของการวิจัย	19
1.5 วิธีการวิจัย	19
1.6 แผนการดำเนินงานและระยะเวลาของการวิจัย	20
1.7 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	20
2 แนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรมปริทัศน์	
2.1 แนวคิดเศรษฐศาสตร์สีเขียวกับการมีส่วนร่วม	21
2.2 แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนกับการมีส่วนร่วม	31
2.3 การผสมผสานแนวคิดเศรษฐศาสตร์สีเขียวและวัฒนธรรมชุมชนเพื่อ วิเคราะห์การมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้	36
2.4 วรรณกรรมปริทัศน์	39

สารบัญ(ต่อ)

3	ความเป็นมาของนโยบายการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่	
3.1	นโยบายการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ยุคก่อน	
	การเปลี่ยนแปลงการปกครองพ.ศ. 2475	52
3.2	นโยบายการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ยุคหลังการเปลี่ยนแปลง	
	การปกครองพ.ศ. 2475-2503.....	56
3.3	นโยบายการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ยุคแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม	
	แห่งชาติ พ.ศ.2504-2534.....	58
3.4	นโยบายการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ยุคแผนแม่บทป่าไม้แห่งชาติ	
	และแผนพัฒนาฉบับที่ 7 พ.ศ 2535-2539	72
3.5	นโยบายการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่.....	80
4	บทวิเคราะห์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่.	90
4.1	ภาพรวมของพื้นที่ศึกษา.....	90
	4.1.1 ประวัติหมู่บ้าน ลักษณะทางกายภาพและที่ตั้งของหมู่บ้าน	90
	4.1.2 โครงสร้างทางเศรษฐกิจ.....	96
	4.1.3 โครงสร้างทางสังคม.....	103
	4.1.4 โครงสร้างทางการเมือง.....	107
	4.1.5 โครงสร้างทางวัฒนธรรม.....	111
	4.1.6 โครงสร้างทางทรัพยากร.....	112
4.2	ความเป็นมาของเคลื่อนไหวเพื่อการเรียกร้องที่ดินทำกินของชาวบ้าน	
	ตำบลโคกมะม่วงในช่วง พ.ศ. 2528-2532	118
4.3	การวิเคราะห์การเคลื่อนไหวสีเขียวเพื่อการมีส่วนร่วมอนุรักษ์และจัดการ	
	ทรัพยากรป่าดงใหญ่ ในช่วง พ.ศ. 2532-2537	139
4.4	ภาครัฐกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่	162
4.5	การมีส่วนร่วมของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่...	176
4.6	องค์กรภายนอกกับการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่	188

บทที่ 5 บทสรุป	196
5.1 ผลที่ได้จากการวิจัย	196
5.2 ข้อเสนอแนะจากการวิจัย	199
รายการอ้างอิง	203
ภาพผนวก ก ประมวลภาพเหตุการณ์.....	211
ภาพผนวก ข แบบสอบถาม.....	226
ภาพผนวก ค ประวัตินำในการอนุรักษ์.....	244
ประวัติผู้เขียน	252

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
1-1 แสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ของประเทศตั้งแต่พ.ศ. 2504-2534.....	4
1-2 แสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือตั้งแต่พ.ศ. 2504-2534	8
1-3 แสดงการเปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าไม้ของจังหวัดบุรีรัมย์ตั้งแต่พ.ศ. 2504-2534.....	11
4-1 แสดงอันดับพืชเศรษฐกิจของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วง	98
4-2 แสดงอาชีพชาวบ้านตำบลโคกมะม่วง พ.ศ. 2536	98
4-3 แสดงพฤติกรรมการปลูกในตำบลโคกมะม่วง พ.ศ. 2536	100
4-4 แสดงรายได้ของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วง พ.ศ. 2536	102
4-5 แสดงหนี้สินที่ชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงกู้ยืมจากธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรอำเภอปะคำ	102
4-6 แสดงจำนวนสมาชิกในครัวเรือนของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วง	106
4-7 แสดงการมีบุตรของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วง	106
4-8 แสดงการมีส่วนร่วมในการแบ่งเขตอนุรักษ์ของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วง	147
4-9 แสดงการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วง	151
4-10 แสดงโลกทัศน์ของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงต่อสภาพป่าดงใหญ่	179
4-11 แสดงการมีส่วนร่วมของชาวบ้านตำบลโคกมะม่วงในการทำลายป่าดงใหญ่	180
4-12 โลกทัศน์และความเข้าใจระบบนิเวศของชาวบ้านในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าดงใหญ่ .	184
4-13 แสดงการมีส่วนร่วมในการใช้ประโยชน์และป้องกันดูแลป่าดงใหญ่	186
4-14 แสดงการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ป่าดงใหญ่ในอนาคต	187

สารบัญแนบที่

แนบที่		หน้า
1-1	แนบที่แสดงที่ตั้งภาคตะวันออกเฉียงเหนือและจังหวัดบุรีรัมย์	9
1-2	แนบที่แสดงพื้นป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่ ตามกฎกระทรวงฉบับที่ 58 ประกาศ ณ วันที่ 19 ตุลาคม 2502	13
1-3	แนบแสดงที่ตั้งป่าสงวนแห่งชาติบริเวณเขาน้ำผุดและสำนักสงฆ์วัดคงคสถานธรรมจิต สำนักงานโครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 2 และ 4	15
3-1	แสดงการจำแนกการใช้ประโยชน์ทรัพยากรและที่ดินป่าไม้ในพื้นที่ป่าดงใหญ่	88
4-1	แสดงที่ตั้งหมู่บ้านตำบลโคกมะม่วง และ เส้นทางคมนาคมอำเภอปะคำ จังหวัดบุรีรัมย์	91
4-2	แสดงผังบ้านน้ำผุดและสำนักสงฆ์วัดคงคสถานธรรมจิต(น้ำผุด)เก่าและใหม่	95
4-3	แสดงทรัพยากรป่าไม้ตำบลโคกมะม่วง	111
4-4	แสดงทรัพยากรแหล่งน้ำของตำบลโคกมะม่วง	117
4-5	แสดงพื้นที่ตั้งการอนุรักษ์โครงการพัฒนาป่าดงใหญ่ 2 และ 4	120
4-6	แสดงที่ตั้งโครงการทดลองส่งเสริมสำนักสงฆ์วัดคงคสถานช่วยงานด้านป่า	168

สารบัญแผนภูมิ

แผนภูมิ	หน้า
2-1 โมเดลความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ	26
2-2 โครงสร้างเศรษฐศาสตร์การเมืองกับจิตวิญญาณของมนุษย์ในสังคม	29
2-3 รูปแบบที่ 3 หน่วยงานป่าไม้ของรัฐทำหน้าที่เป็นหน่วยงานเสริม(Super Service Model)	48
2-4 รูปแบบที่ 7 โครงการให้ทุนเป็นสิ่งจูงใจให้เกิดกิจกรรมป่าไม้ชุมชน	48
3-1 นโยบายของรัฐที่มาของการบุกรุกพื้นที่ป่าดงใหญ่	81
4-1 โครงสร้างอำนาจสถาปัตย์ลोकมะม่วง	108
4-2 แสดงโครงสร้างทางการเมืองของตำบลลोकมะม่วง	110
4-3 องค์กรชาวบ้านในการเคลื่อนไหวเรียกร้องที่ทำกินและคัดค้านการปลุกต้นบุคาสิปดัส	135
4-4 องค์กรชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์สำนักสงฆ์ตุงคสถานธรรมจิต(น้ำผุด)	144
4-5 องค์กรชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์ป่าสำนักสงฆ์ตุงคสถานธรรมจิต(น้ำผุด) ในช่วง 2534-2537	161
4-6 หน่วยพิทักษ์ป่าสงวนแห่งชาติดงใหญ่	171